

עכ"ל. ובשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' טז אות ז) למד מזה שאין בדבר איסור ממש, אלא רק מידת דרך ארץ, ושכ"כ בשו"ת פני מבין יו"ד סי' שכט, וכמו שמצינו בעוד דברים. אלא דשוב כתב דיתכן דיש איסור גמור בדבר, אלא שהאיסור הוא רק כשישן בתוך הקליעה הפרוסה על מטתם וכמו שפי' הערוך ורבנו יהונתן הנ"ל, אבל בחדר לית לן בה, וכך סבר תרוה"ד. עכ"ד ונדבר ספר 'לקט יושר' כתבנו במק"א, עי' לעת עתה בקובץ 'צוהר' ח"א עמ' קפב, ובהסתייגות שם סוף ח"ז (וכאן אבוא העיר'ה דמש"כ שם לגבי שובבי"ם ת"ת - יש להעביר עליו קולמוס, דנמצא ענין זה כבר בהלכות ומנהגי מהר"ש [סי' תמד] ובהגהות על המנהגים לרי"א טירנא [סוף פורים סס"ק י]). ומש"כ שם לגבי קציצת צפרניים בימי הספירה - נמצא ענין זה גם בשו"ת איתן האזרחי ובספר מענה לשון, ואכמ"ל. וע"ע להגר"י פיק-ברלין בספרו אומר השכחה דציין על גמ' זו: לא מצאתי בשום אחד מגדולי ראשונים ואחרונים. עכ"ל.

'עליו הכתוב אומר נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה' - יש אומרים משום שגורם להם בושה ממנו (רש"י, רבנו יהונתן שם. ומשמע דאינם נוהגים בחיבה המותרת ביניהם אף בימי טומאתה, כגון דיבורים שבצנעה בינו לבניה וכו', וכ"כ מהרש"א. ואע"פ שאינם דברי חיבה, שהרי דברי חיבה אסורים בימי נדתה ובפי' הרי"ף על עין יעקב כתב: שבושה לשאול מבעלה צרכיה שצריכים לה לימי טהרתה. עכ"ל. וע"ע בט"ז או"ח סי' תרלט ס"ק ט דגם בימי טומאתה יש לה שמחה בשינתה בחדר עם בעלה, ולכן יש שפטרו לאיש לישון בסוכה אם אין אשתו יכולה לישן עמו, ע"ש). ויש אומרים משום שגורם לה לצאת משם מחמת צניעות ומתוך כך באים לידי ריחוק וצער (ריטב"א, המאירי בחידושו ובבית הבחירה).

דף סד

'שתה רביעית יין אל יורה' - מותר להורות דבר פשוט לגמרי כגון ששרץ טמא והדם אסור [ביעתא בכותחא' לשיטת רש"י והר"ן, עי' לעיל], אבל אסור להורות שאר הוראה אפילו ענין נותן טעם לפגם וביטול בשישים [ביעתא בכותחא' לשיטת הערוך והתוס' ועוד, עי' לעיל] (שו"ת הרשב"א ח"א סי' רמז, שו"ת מהרי"ק שורש קסט, תרוה"ד סי' מב ע"פ הגמ' כריתות כב ע"ב, רמ"א יו"ד סי' רמב סעי' יג וע"ש בש"ך ס"ק כא). וכל דבר שהצדוקים מודים בו מותר להורות (רמב"ם פ"א מהל' ביאת מקדש ה"ג). ואפילו בינות שלנו שאינם חזקים, צריך להזהר בזה מאד (תרוה"ד שם, ב"ח יו"ד סי' רמב, ב"י או"ח סוס"י צט).

'רביעית' - דוקא רביעית שאינו מזוג, אך אם היה מזוג ושתה בדיוק רביעית - מותר להורות, שהרי אין כאן רביעית יין, ורק ביותר מרביעית מזוג אסור (רמב"ם פ"א מהל' ביאת מקדש ה"ה, וע"ש ולעיל מיניה בכסף משנה, ובחידושי המאירי כאן ובהע' 214 ובביאורים סי' יד, ואכמ"ל).

'יין' - ואפילו אכל תמרים או שתה חלב ונשתבשה דעתו מעט, אל יורה (רמב"ם פ"א מהל' ביאת מקדש ה"ג ע"פ הגמ' בכתובות י ע"ב).

'כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה, מאבד הונה של תורה' - לפי שכל דברי חכמים הם שלמים אצל מי שיעיין בהם, ומי שמגנה בהם אפי' אות אחת אינו אלא שלא הביין דבריהם, וכשבא לגלות [אולי צ"ל 'לגנות'] דברי חכמים - פושעים יכשלו בהם ומתרשלים מהשתדל בהלכות, ומתוך כך ישכחו אפי' בהלכות שגופי תורה תלויים בהם. אלא מה שיש לו לעשות לכל אדם להפוך ולהפך ולעיין בכל טעמי מאמר ומאמר בעיני הלב, ומתוך כך יבין כי לא תחסר כל בהם, ולא דבר ריק הוא, ואם ריק - אינו אלא ממנו, שכל דבריהם נכונים ומתוקנים (לשון חידושי המאירי, ובבית הבחירה כתב בקצרה: שמתוך כך ישפיל בהכרעתו את שאינן הגונות בעיניו, ושלא טעה בעיונו וגרם לשכח הלכות גדולות וכו' שהנשים חינן חלוק לבני אדם, זו נאה לזה וזו נאה לזה, וכן השמועות אין ראוי לדחותן, אלא להתישב בטעמן וכשיעיין בדבר ימצא הכל נאה ומתוקן. עכ"ל).

'כל האומר שמועה זו נאה...ורועה זונות יאבד הון' - רש"י על הפסוק הנ"ל (משלי כט, ג) ביאר דהדרשה היא מהא דזה המקום היחיד בתנ"ך שכתוב "זונות" מלא, ודרשינן 'זו נאה'. עכ"ד. ומבואר שגם בזה יש איסור, לומר 'שמועה זו נאה', דמשמע מיניה דיש אחרות שאינן נאות (מהרש"א, משמעות הט"ז בספרו דרכי דוד עה"ת ר"פ קרח, רמת שמואל הובא בעיני כל חי דלהלן), משמעות הגרי"ח בבן יהוידע [ובבניהון]. וע"ע כתיב למאור). אך יש אומרים דכל האיסור הוא

רק כשאומר 'אינה נאה', אבל מותר לשבח דברי תורה ולומר כמה נאים הם, וכן מצינו במקומות רבים שחכמים משבחים ומקלסים דברי חבריהם כגון 'כמה מעלייתא האי שמעתא' (תפארת ישראל ריש מס' עדיות, מהר"ח פלאגי בעיני כל חי כתובות פה ע"א, רש"ש כאן [ואף כתב דגם כשאומר 'אינה נאה' אינו איסור אלא כשלא בא לחלוק ורק אומר אינה נאה, אך כשבא לחלוק בסברא מצינו בחכמים שאמרו דברים קשים על דעות חבריהם (וכ"כ שפת אמת)], שולחן הקריאה [ילקוט דוד ד"א ע"א, הובא בשו"ת יביע אומר ח"ב יו"ד סי' טז ובמאור ישראל כאן, ועע"ש שהאריך בכל זה והעיר גם ממשמעות סדר הגמרא כאן, דרבא לא הוכיחו כשאמר שמועה זו נאה אלא רק כשאמר שמועה זו אינה נאה (ועי' מגדים חדשים)]. ועוד כתב דגם לדעת המהרש"א וט"ז מסתבר דאין הגנאי אלא כשמשבח איזה דין והלכה פשוטה, אך כששומע דרשה או שיעור בטוב טעם ומשבחה - מותר, דעיקר שבחו הוא את צורת המסירה והסדר היפה. עוד כתב שם דהרמב"ם וטו"ש השמיטו דין זה [אע"פ שהרי"ף ורא"ש הביאוהו] כי אינו איסור גמור, אלא מידת דרך ארץ ומנהג יפה שלא לעשות כן, וכמו שמצינו לגבי כמה דברים, ואכמ"ל]. וע"ע איי הים, שפתי צדיק פר' משפטים אות י, מרומי שדה ומגדים (חדשים).

'שתוי אל יתפלל...' - יש אומרים דבזה"ז אין נזהרים בזה, כיון שבלאו הכי אין אנו מכוונים בתפילה. ומ"מ בשיכור שתפילתו תועבה יש להזהר (הגהמ"י פ"ד מהל' תפילה אות כ, מרדכי סי' תקיב [לפי גירסת הב"י סי' צט, אך לפי העתקת הרמ"א בדרכ"מ הארוך שם אות ב צ"ל דהמרדכי אוסר, ועי' בהגהות והערות שבטור השלם שם אות א]). ועוד יש מי שאומר ליישב המנהג, כיון דבזה"ז מתפללים מתוך הסיודור ורואים כל מה שאומרים (הרמ"א בדרכ"מ ס"ק ג, וכתב: ואי לא דמסתפינא אמינא וכו' נראה דאין לחוש בדבר, אבל אין לסמוך על דעתי בזה, מאחר שלא מצאתי בשום פוסק, ולא כתבתי זה אלא ליישב המנהג שמתפללים בזה"ז אחר השתיה אע"פ שהם שיכורים מעט. עכ"ל. אמנם בהגהת השו"ע שם סעי' ג הביא זאת הרמ"א בפשיטות כצירוף לקולא בזה"ז. והמשנ"ב שם ס"ק יז כתב: היינו ליישב המנהג, אבל אינו נכון [פמ"ג. עכ"ל].

'שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפילתו תפילה, שיכור...תפילתו תועבה' - "יין ושכר אל תשת" בראשי תיבות: ואם שתה כדי רביעית אסור להתפלל, תפילת שכור תועבה (טור או"ח סוס"י צט. והמהרש"ל ופרישה הוסיפו לתיבת "תשת" שגם ר"ת 'תפילת שתוי תפילה').

'שיכור...ואם התפלל תפילתו תועבה' - וצריך לחזור ולהתפלל כשיתרוקן משכרותו (רמב"ם פ"ד מהל' תפילה הי"ז). ואם עבר זמן התפילה, יכול להתפלל בתפילה הבאה תפילת תשלומין, משום דדינו כשוגג ולא כמזיד (טור או"ח סי' צט, הגהמ"י על הרמב"ם שם. ובב"י פילפל להביא ראיה לדבריו, ע"ש ובדרכ"מ ס"ק א ובב"ח שם).

'לימא מילתא דלא שמיע לחבריה...לא יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו' - שמתוך היותו אומר לו דבר חידוש שלא ידע לפני"כ, יזכרהו תמיד באומרו הלכה זאת שהיא בשם חברו פלוני, משא"כ אם יאמר לו הלכה ידועה - לא יזכרהו בדוקא כשאומר הלכה זו (רבי יאשיה פינטו 'הרי"ף' על עין יעקב). עוד יש לפרש דאילולא יוכל להזכיר בשמו דבר הלכה - לא יוכל להזכיר שמו בכלל, דלגנות ודאי שאינו יכול, וגם לשבח אינו יכול שמה יבואו לידי גנותו, ורק כשמזכיר בשמו דבר הלכה מותר (ענף יוסף בשם מעין הברכות). ועי' פתח עיניים כאן עשרה פירושים במאמר זה, וע"ע במפרשי הגמ' ברכות לא ע"א, ואכמ"ל.

'שיכול לדבר לפני המלך' - לאו דוקא מלך, אלא גם שר או אדם נכבד (כה"ח סי' צט ס"ק ו וכמש"כ הברכ"י יו"ד סי' קיג ס"ק ב לגבי בישולי נכרים, וכ"כ קיצור שלחן ערוך סי' יח סעי' כב).

'המחזיק בנכסי הגר...' - מטכסיסי המעלה ומחוקי יראת שמים להתבונן בהצלחתו כי מאת ה' היתה לו, לא בכחו ובעוצם ידו, ומתוך כך יהא זריז בכל עת שתקרהו איזו הצלחה בנכסיו, שיכיר בה את בוראו, אם לצדקה אם לשאר דברים משאר מצוות. והוא שאמרו דרך הערה, המחזיק בנכסי הגר וכו' (לשון המאירי בבית הבחירה).

(ע"ב) 'אפילו כתב בהו תפילין' - לפי גירסא זו קאי אדלעיל מיניה (סוע"א) 'יקח בהן ספר תורה', (ופרש"י: במקצתם, ובשכר אלו יתקיימו האחרים בידו), ובא עכשו לומר דאפילו כתב בהן תפילין (וכן פרש"י כאן: 'נמי מיקיימו בידיה'. ועי' להלן). ויש גורסין 'אפילו תפילין' או 'אפילו כותב תפילין', ולפ"ז קאי אדסמיך ליה, דאמררו לאו דוקא מחזיק

בנכסי הגר אלא ה"ה בעל בנכסי אשתו ועבד עיסקא ורווח או מצא מציאה, ובא לומר דכן אם כותב תפילין פי' דמרויח מעותיו ע"י כתיבת תפילין - בכ"ז יש לקנות בחלק מהכסף דבר מצוה כדי שיתקיימו השאר בידו (כן כתב המהרש"א וכתב: וחדשים מקרוב באו להגיה 'אפילו כתב בהן תפילין', וקאי אדלעיל שאמר ס"ת, וקאמר איהו אפי' תפילין. וטעות הוא להגיה כל הספרים ישנים, דלמה נקט תפילין יותר משאר מצוות. ועוד אמאי שינה לומר 'כתב תפילין' ולעיל גבי ס"ת קאמר 'יקנה ס"ת' וכו', על כן נראה לקיים גירסת כל ספרים ישנים וכו'. עכ"ל. והנה, ברבנו חננאל שלפנינו גרס להדיא: 'ואפילו תפילין דיו', ומוכח כפרש"י, דאפי' קנה בהם תפילין - דיו. ובחידושי המאירי אע"פ שגרס 'ואפילו תפילין' פירש כרש"י, וביאר דלא תימא דצריך לקנות ס"ת שדמיו יקרים ומסתמא רוב ההכנסה הלכה לקניה, אלא אף תפילין שדמיה מועטין סגי להציל את כל שאר הכסף, ע"ש. והעיר הרה"ג המהדיר נר"ו שם הע' 242 על המהרש"א הנ"ל. וכן בבית הבחירה כתב המאירי בקצרה: יקח בהן ספר תורה או תפילין, וה"ה לשאר מצוות. עכ"ל. וגם דלכאורה אשתמיטתיה למהרש"א גירסת ופירושו רש"י. וצ"ע. ופי' רבנו חננאל לא נדפס בימיו. גם רבי יאשיה פינטו 'הרי"ף' על עין יעקב כאן מתבאר מדבריו שגרס והבין כפרש"י והמאירי, שכתב דלכן הפסיקו בענין זוכה בנכסי הגר בינתיים, דיתכן דהזוכה בנכסי הגר דהוה מילתא דתהו בה אינשי ביותר - בזה צריך דוקא לעשות ספר תורה ולא סגי בתפילין, משא"כ בעל בנכסי אשתו ועבד עיסקא ורווח ומצא מציאה - שהם דברים מצויים, בזה סגי אף בקניית תפילין. עכ"ד. גם התורת חיים הבין בפשיטות ד'כתב בהו תפילין' קאי אדלעיל, שכתב דהיינו טעמא דדוקא בשניהם מהני לשמור על שאר ממונו כי הם קיימים לעולם, משא"כ במצות צדקה לא מהני כי היא רק לפי שעה. עכ"ד. וע"ע בן יהוידע, מגדים חדשים).

'מעשה בר"ג...מבגאי שמני...שכיוון ר"ג ברוה"ק' - כתבו התוס' דשם זה 'מבגאי' היה שם רגיל באומות, מ"מ חשיב ליה רוה"ק שידע שכך שמו, ע"ש. וב'חידושים' בעין יעקב (בשם 'המשביר') כתב ד'מבגאי' פירושו 'סריס', וזה היה רוה"ק של רבן גמליאל שהכיר בצורתו שהוא סריס, וכן היה ששאלוהו מה שמו וענה 'הסריס' שמי.

'דאיכא למ"ד פותחין בחרטה, ואיכא למ"ד אין פותחין בחרטה' - נחלקו בביאור המחלוקת:

יש אומרים: פותחין בחרטה, דצריכים למצוא פתח עקירה למפרע. אין פותחין בחרטה, דאין צריכים למצוא פתח עקירה למפרע (רש"י כאן, פי' הרא"ש בנדרים כא ע"ב).

יש אומרים: פותחין בחרטה, דאחרי שמתחרט פותחין לו בחרטה עצמה וא"צ למצוא סיבה נוספת לעקירה למפרע. אין פותחין בחרטה, דצריכים למצוא סיבת עקירה מיוחדת נוסף לחרטה (תוספות, תוס' רבנו פרץ, חידושי המאירי, ריטב"א כאן ועל הרי"ף נדרים שם, משמעות הרמב"ם פ"ו מהל' שבועות ה"ה).

יש אומרים: פותחין בחרטה, דמותר לחכם לעזור לנודר למצוא סיבה לחרטה. אין פותחין בחרטה, שצריך הנודר לומר סיבת חרטתו מעצמו (פי' המיוחס לרש"י בנדרים שם).

דף סה

'יכול אני לפטור את כל העולם כולו...מדין תפלה' - אפשר לומר שגם הרמב"ם שסובר שתפילה היא מצות עשה מן התורה, מודה בזה"ז בעת הגלות לרמב"ן דתפילה מדרבנן, כיון שאי אפשר לכוין כראוי. אמנם מדרבנן לכו"ע חייבים בתפילה, דאין רבנן אוסרין להתפלל אלא כששיכור מיין ממש, אבל כששיכור שלא מיין אלא מצרות וסבל - הרי הוא כאנוס ומותר לו להתפלל ומחוייב מדרבנן. ואולי לפ"ז אפשר לומר דהרמב"ם והרמב"ן לא פליגי, אלא הרמב"ם איירי ביחידי סגולה שישנם בכל דור היודעים לכוין את לבם בכל עת ובכל זמן ותפילתם היא באמת חיובא דאורייתא, והרמב"ן מתכוין להמוני העם שעליהם נאמר "שכורת ולא מייך" (תולדות יעקב יוסף פר' יתרו).

'יכול אני לפטור את כל העולם כולו...מדין תפלה' - יכול היה לפטור אותנו מכל המצוות, שהרי היום כמתים נחשבנו, ובושתינו וצרותינו ושפלותינו בין אומות העולם הרינו חשובים כמתים, וביהכ"נ שמתכנסים נחשב כקבר מקום כנוס המת, כי כן כתיב (יחזקאל לו, יג) "בפתחי [את] קברותיכם [ובהעלותי אתכם מקברותיכם] עמי". וזה מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים פח, י-יא) "עיני דאבה מני עני, קראתיך ה' בכל יום שטחתי אליך כפי", ובכל זאת ה' לא עונה, למה? "הלמתים תעשה פלא" - אנחנו חשובים כמתים, ולא תעשה עמנו פלא בזכות התפילה וביהכ"נ, כי הלא "אם רפאים יקומו יודוך סלה", וגם "היספר בקבר חסדך אמונתך באבדון" הוא ביהכ"נ שחשוב כקבר מקום אסיפת הדומים למתים, ואם בזכות התורה ג"כ - "היודע בחשך פלאך וצדקתך בארץ נשיה"? אך אעפ"כ בכל זאת "ואני אליך ה' שועתי ובבקר